

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Tillaxodjayeva Hurshida Djumavayevna</i> TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINUNG O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR	16-24
<i>A'zamova Mahliyo Panji qizi</i> ARIYANAM VAYJA GEOGRAFIK NOM TARIXI	25-29
<i>Xo'jageldiyev Ibodulla Mamaradjab o'g'li</i> DEMOGRAFIK XAVF XATARNI PAYDO QILADIGAN SHART – SHAROIT VA OMILLAR	30-34
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> SUG'D TARIXIY GEOGRAFIYASIGA DOIR MULOHAZALAR (AHAMONIYLAR DAVRI MISOLIDA)	35-39
<i>Boboqulov Oxunjon Axmat o'g'li</i> O'ZBEKISTON SSR NING AFRIKA DAVLATLARI BILAN ILMIY-TEXNIKAVIY HAMKORLIGI	40-44
<i>Салаев Ихтиёр Бахтиёрвич</i> ХОРАЗМ ИМОРАТСОЗЛИГИДА ҒИШТНИНГ ТАЙЁРЛАНИШ УСУЛЛАРИ	45-49
<i>Бабажанова Дилрабо Ражаповна</i> “ЁДГОРГА ЕТИШИНГ!”	50-56
<i>Тўйчибоев Баходир Босимович, Абдуматов Алишер Ахматкулович</i> АКАДЕМИК АБДУЛАҲАД МУҲАММАДЖОНОВ ФАОЛИЯТИДА МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ МАСАЛАСИ	57-61
<i>Atavullayeva Shaxlo Musoyevna</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI.....	62-66
<i>Xolliyev Azizbek Go'zalovich</i> ROSSIYA TASHQI IQTISODIY ALOQALARINING MOLIYAVIY JIHATLARI (XIX ASRNING OXIRGI CHORAGI - XX ASR BOSHI)	67-73

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>To'uchiyev Elnurjon Kosim o'g'li</i> RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA MOLIYAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI: MIKROMOLIYALASHTIRISH, FINTECH VA INNOVATSION MOLIYAVIY MAHSULOTLARNING ROLINI OSHIRISH	74-79
<i>Зарипов Хуршид Закир ўғли</i> ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА УНДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ДАРАЖАСИНИ БАҲОЛАШ ЙЎЛЛАРИ	80-86

Pazildinov Muxiddin Maxammadin o'g'li

O'ZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORATNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 87-100

Aytiyeva Sevara Allaberdiyevna

O'ZBEKISTONDA KICHIK TADBIRKORLIK SUB'EKTLARI TOMONIDAN YUK TASHISH XIZMATI KO'RSATISHNING TASHKILY-IQTISODIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 101-104

Isayev Atabek Djurabayevich

MONETAR REJIMLARINING TURLARI VA O'ZBEKISTONNING INFLYATSION TARGETLASHGA O'TISHI 105-112

Алиева Надирахон Абдумаликовна

ИПАКЧИЛИК КОРХОНАЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 113-120

Ruziyev Zafar Ikramovich

KAPITAL BOZORI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI 121-127

Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA DAVLATNING MOLIYAVIY – INVESTITSION SIYOSATI VA QABUL QILINGAN IQTISODIY ISLOHOTLAR 128-134

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Sultonova Shakhnoza

JADIDCHILIK HARAKATINING MILLIY TARBIYANI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 135-140

Razzoqova Shohsanam

MARKAZIY OSIYO DINLARI 141-147

Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamaraximov Kahramon Xaltuxtashevich

YANGI O'ZBEKISTON YOSHLARINI MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN ASRASHNING MA'NAVIY-MA'RIFIY ASOSLARI 148-154

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Кўчимов Шухрат Норқизилович

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ РИВОЖИНИНГ МУҲИМ MASALALARI 155-158

Рузиева Ситора Асроровна

РОЛЬ КОНЦЕПТА «СЕМЬЯ» В ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ ЗАПАДА И ВОСТОКА 159-163

Мирсагатова Покиза Авазбек қизи

ОБРАЗЛИ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИ ТАРЖИМА ҚИЛИШДАГИ МУАММОЛАР 164-170

Jurayeva Shalolaxon Xusanboyevna

MUALLIF NUTQI VA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARINING TARIXIY ROMANLARDAGI FUNKSIYASI 171-175

Ruzibayeva Aziza Kahramanovna

J. BAYRON VA M. LERMONTOV SHE'RLARINING QISYOSLI TAHLILI 176-179

Jovbo'riyeva Saodat O'ktamovna

INGLIZ TILIDA PSIXOLOGIK TERMINLARNING YASALISH USULLARI TAHLILI 180-184

<i>Qulmamatova Muattar Otabek qizi</i> “BOYLIK” KONSEPTINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI	185-191
<i>Sanakulov Zayniddin</i> ONOMASTIKADA ONIMIZATSIYA VA APELLYATIVIZATSIYANING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	192-197
<i>Saakyan Roza Yurevna, Jalilova Lola Jalilovna</i> TEODOR DRAYZERNING “BAXTIQARO KERRI” ROMANIDA PSIXOLOGIYA VA AXLOQ PRIZMASI ORQALI ISTAKNING ISTEZHOSINI O’RGANISH	198-205
<i>Xudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna</i> O’ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA «RAQS» TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	206-211
<i>Soatmurodova Shoxista Zafar qizi</i> O’ZBEK TILIDA ATTORLIK LEKSIKASINING MAVZUVIY GURUHLARI	212-217
<i>Tadjieva Mastura Fayzullaevna</i> BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT “LOVE” IN ENGLISH AND UZBEK	218-222
<i>Imamova Gulrux</i> JIN RIZNING “WIDE SARGASSO SEA” ASARIDA INTERTEKSTUALLIK	223-229
<i>Nazarov Sardor Shomurodovich</i> INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA SO’Z BIRIKMALARINING SINTAKTIK MUNOSABATLARI	230-234
<i>Atamurodova Feruza Tashmurotovna</i> JON GOLSUORSINING “FORSAYTLAR HAQIDA SAGA” ASARINING EPIK TURKUMGA XOS XUSUSIYATLARI	235-239
<i>Iskandarov Bahrom</i> MARTIN IDEN ASARINING JEK LONDON HAYOTIDAGI AKSI	240-243
<i>Mustafoqulov Ro’ziqul Boynazarovich</i> ERTAKLARDA AN’ANAVIY TASVIRLAR	244-251
<i>Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o’g’li</i> NEMIS TILIDAGI QORA VA OQ RANG KOMPONENTLI FRAZELOGIZMLARNING O’ZBEK TILIGA BERILISHI VA ULARNING SEMANTIK TADQIQI	252-256
<i>Djabbarova Shoirra Boltaevna</i> MUQOBILSIZ LEKSIKANING TARJIMA MUAMMOSI: LINGVOMADANIY TAHLIL	257-260
<i>Haydarova Kamola Davranovna</i> TURLI TIZIMLI TILLARDA OLMA LEKSEMASINING QIYOSIY-CHOG’ISHTIRMA TAHLILI	261-264
<i>Bektemirov Zohid Nodirovich</i> HOZIRGI ZAMON NEMIS TILIDA ILOVALI ELEMENTLARNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI	265-269
<i>Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna</i> TERMINOLOGIYA TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA	270-273

<i>Xudonazarova O'g'lonoy Allamurodovna</i> DINIY BARQAROR BIRLIKLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	274-277
<i>Bazarova Ziyoda Eshbaevna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK TADQIQOTLARDA BADIY MATN MUALLIFI OBRAZINING O'RGANILISHI	278-282
<i>Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi</i> AVIATSIYAGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	283-286
<i>Sultonqulova Feruza Bobonazarovna</i> AN'ANAVIY TOSH OBRAZINING TALQINLARI XUSUSIDA	287-291
<i>Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev</i> KETMA-KET TARJIMADA KOGNITIV YONADSHUVI VA ESLAB QOLISH USULLARI.....	292-296
<i>Amanbaeva Dilsora</i> «BURCH» KONSEPTINING ETNIK, MILLIY-MADANIY TALQINI.....	297-300
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi</i> BLOKCHEYN KRIMINALISTIKASI: MARKAZSIZLASHTIRISH DAVRIDA KIBER JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV	301-308
<i>Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna</i> KIBERXAVFSIZLIK VA KIBERMAKONDA YURISDIKSIYA CHEGARALARINI BELGILASHNING ILMIY NAZARIY MASALALARI	309-315
<i>Raxmatova Xonzodabegim Utkir qizi</i> KIBER HUQUQ SOHASIDAGI YURISDIKSIYA VA XALQARO HAMKORLIKNING NAZARIY- HUQUQIY ASOSLARI	316-323
<i>G'ulomov Shohruh Islomjon o'g'li</i> METAVERSE PLATFORMALARIDA SHAXSIY MA'LUMOTLAR VA MAXFIYLIK MASALALARI	324-330
<i>Baxromova Laylo Rayim kizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SAYLOV TIZIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	331-336
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Сафарова Замира Михлиевна</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ 10-11-Х КЛАССОВ СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНО-ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ТЕКСТОВ	337-342
<i>Нурманов Абдиназар Ташбаевич, Каримов Мусулмонкул Бахриддинович</i> ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА К ТЕХНОЛОГИИ И ТЕХНИКЕ ЭФФЕКТИВНОГО ОБЩЕНИЯ	343-347
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> BOLALARDA EGILUVCHANLIK VA CHAQQONLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH.....	348-352
<i>Xayritdinov Otabek Murotjon o'g'li</i> MADANIY ANTROPOLOGIYANING GUMANITAR FANLAR INTEGRATORI SIFATIDAGI	

O'RNI	353-357
<i>Kalmenov Jalg'asbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA KASBIY MAHORATI	358-361
<i>Bekchanova Nilufar Boltaboyevna</i> TABIIY FANLARNI O'QITISHDA TALABALARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA YORDAM BERUVCHI OMILLAR	362-367
<i>Ibragimova Dildora</i> MAXSUS MAQSADLARDA INGLIZ TILINI O'RGANISH VA O'RGATISH JARAYONIDA TEXNIKA OLIV O'QUV YURLARI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	368-371
<i>Kamalova Dilnavoz Ixtiyorovna</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYA FANLARINI O'QITISHDA – EKSKURSIYANING O'RNI	372-377
<i>Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich</i> FIZIKA FANIDAN MASALALAR YECHISHDA SIMULYATOR DASTURLARIDAN FOYDALANISH	378-383
<i>Xusmatova Xalusa Faatovna</i> ВИКТОРИНА ПО КОЛЛОИДНОЙ ХИМИИ: РАЗВИВАЕМ ЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ	384-389
<i>Toshboyeva Barnoxon</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA SHET TILLARI O'QITISHNING PSIXOLOGIK- METODOLOGIK KONTSEPTSIYASI	390-393
<i>Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna</i> MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSİYASINING LINGVODIDAKTIK ANAMIYATI	394-399
<i>Uralova Nurxon Mahadovna</i> ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ АМАЛГА ОШИРИШ	400-404
<i>Berдиева Ойгул Бекмуратовна</i> НОЕВКЛИД ГЕОМЕТРИЯЛАР ЭЛЕМЕНТЛАРИ ЁРДАМИДА МАТЕМАТИКА ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ КАСБИЙ МЕТОДИК ТАЙЁРЛАШ	405-411
<i>Choriqulov Rustamjon Ibodullo o'g'li</i> TALABALARDA MUSTAQIL TALIM KO'NIKMALARINI O'ZLASHTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY KO'RINISHI	412-416
<i>Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ИНСОН RESURSLARINI BOSHQARISHDA INNOVATSION JARAYONLAR	417-423
<i>Burхиев Олимжон Бобоевич</i> СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ	424-429

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Volume 4, Special Issue 3 (may, 2024). -430 p.

CONTENTS

07.00.00 – HISTORICAL SCIENCES

Tillakhodjayeva Hurshida Djumavayevna

FEATURES OF FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN TURKESTAN AND DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REGION AFTER THE INVASION OF THE RUSSIAN EMPIRE 16-24

A'zamova Mahliyo Panji kizi

HISTORY OF ARIYANAM VAYJA GEOGRAPHICAL NAME 25-29

Khojageldiyev Ibodulla Mamaradjab ogli

DEMOGRAPHIC PERIL CAUSES DANGER CONDITION - CONDITIONS AND FACTORS 30-34

Norboyev Sarvar Kaxramon ugli

REMARKS ON THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF SUGDH (IN THE CASE OF THE ACHAEMENID ERA) 35-39

Babakulov Okhunjon Akhmat ogli

SCIENTIFIC-TECHNICAL COOPERATION OF THE UZBEKISTAN SSR WITH AFRICAN COUNTRIES 40-44

Salaev Ikhtiyor Bakhtiyorovich

METHODS OF MAKING BRICKS IN KHOREZM ARCHITECTURE 45-49

Babajanova Dilrabo Rajapovna

“FOLLOW TO YADGAR!” 50-56

Tuychiboev Bakhodir Bosimovich, Abdumatov Alisher Akhmatkulovich

THE ISSUE OF UNDERSTANDING NATIONAL IDENTITY IN THE ACTIVITY OF ACADEMIC ABDULAHAD MUHAMMADJONOV 57-61

Atavullayeva Shakhlo Musayevna

THE ROLE OF THE MEDIA IN THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN 62-66

Kholliev Azizbek Guzalovich

FINANCIAL ASPECTS OF RUSSIA'S EXTERNAL ECONOMIC LINKS (LAST QUARTER OF THE 19th CENTURY - BEGINNING OF THE 20th CENTURY) 67-73

08.00.00 – ECONOMIC SCIENCES

Tuychiyev Elnurjon Kosimovich

OPPORTUNITIES TO USE FINANCIAL SERVICES IN DEVELOPING COUNTRIES: ENHANCING THE ROLE OF MICROFINANCE, FINTECH AND INNOVATIVE FINANCIAL PRODUCTS 74-79

Zaripov Khurshid Zakir ogli

WAYS TO ASSESS THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL AND THE LEVEL OF EFFECTIVE USE OF IT IN KHORAZM REGION 80-86

Pazildinov Mukhiddin Makhammedin ogli

DEVELOPMENT TENDENCIES OF ELECTRONIC COMMERCE IN UZBEKISTAN 87-100

<i>Aйтиева Sevara Allaberdiyevna</i> IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FUNDAMENTALS OF THE PROVISION OF CARGO TRANSPORTATION SERVICES BY SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN	101-104
<i>Isaev Atabek Djurabayevich</i> TYPES OF MONETARY REGIMES AND UZBEKISTAN'S TRANSITION TO INFLATION TARGETING	105-112
<i>Alieva Nadirakhan Abdumalikovna</i> OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE MANAGEMENT PROCESS OF INNOVATION ACTIVITIES IN SERIKING ENTERPRISES	113-120
<i>Ruziev Zafar Ikramovich</i> WAYS TO DEVELOP CAPITAL MARKET INFRASTRUCTURE	121-127
<i>Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek</i> STATE FINANCIAL - INVESTMENT POLICY AND ACCEPTED ECONOMIC REFORMS IN THE DIGITAL ECONOMY	128-134
09.00.00 – PHILOSOPHICAL SCIENCES	
<i>Sultonova Shakhnoza</i> THE ROLE OF THE JADIDISM MOVEMENT IN PROMOTING NATIONAL EDUCATION	135-140
<i>Razzakova Shahsanam</i> THE RELIGIONS OF CENTRAL ASIA	141-147
<i>Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamarakhimov Khakhramon Khaltukhtashevich</i> THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL BASIS OF PROTECTING YOUNG PEOPLE OF NEW UZBEKISTAN FROM IDEOLOGICAL THREAT	148-154
10.00.00 – PHILOLOGICAL SCIENCES	
<i>Kuchimov Shukhrat Norkizilovich</i> IMPORTANT ISSUES OF STATE LANGUAGE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN	155-158
<i>Ruzieva Sitora Asrorovna</i> THE ROLE OF THE CONCEPT “FAMILY” IN THE LINGUOCULTURES OF THE WEST AND EAST	159-163
<i>Mirsagatova Pokiza Avazbek kizi</i> DIFFICULTIES IN TRANSLATING FIGURATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS	164-170
<i>Jurayeva Shalolakhon Khusanboyevna</i> THE FUNCTION OF THE AUTHOR’S SPEECH AND DIALOGICAL FORMS OF SPEECH IN HISTORICAL NOVELS	171-175
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF J. BYRON AND M. LERMONTOV’S POETRY	176-179
<i>Jovbo’riyeva Saodat O’ktamovna</i> ANALYSIS OF FORMING PSYCHOLOGICAL TERMS IN ENGLISH	180-184
<i>Qulmamatova Muattar Otabek qizi</i> LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "WEALTH"	185-191

<i>Sanakulov Zayniddin</i> LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF PROPRIALISATION AND APPELLATIVISATION IN ONOMASTICS	192-197
<i>Saakyan Roza Yurevna, Jalilova Lola Jalilovna</i> EXPLORATION OF IRONY OF DESIRES THROUGH THE LENS OF PSYCHOLOGY AND MORALITY IN THEODORE DREISER'S NOVEL "SISTER CARRIE"	198-205
<i>Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna</i> LINGUISTIC FEATURES OF «DANCE» TERMINOLOGY IN UZBEK AND ENGLISH	206-211
<i>Soatmurodova Shoxista Zafar qizi</i> THEMATIC GROUPS OF THE PERFUMERY LEXICON IN THE UZBEK LANGUAGE	212-217
<i>Tadjieva Mastura Fayzullaevna</i> BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT "LOVE" IN ENGLISH AND UZBEK	218-222
<i>Imamova Gulrukh</i> EXPLORING INTERTEXTUALITY IN JEAN RHYS "WIDE SARGASSO SEA"	223-229
<i>Nazarov Sardor Shomurodovich</i> SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF WORD COMBINATIONS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	230-234
<i>Atamurodova Feruza Tashmurotovna</i> FEATURES OF JOHN GALSWORTHY'S EPIC SERIES THE FORSYTH SAGA	235-239
<i>Iskandarov Bahrom</i> MARTIN EDEN'S REFLECTION ON THE LIFE OF JACK LONDON	240-243
<i>Ruzikul Mustafokulov Boynazarovich</i> TRADITIONAL IMAGES IN FAIRY TALES	244-251
<i>Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li</i> TRANSLATION OF GERMAN BLACK AND WHITE PHRASEOLOGISMS INTO UZBEK LANGUAGE AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS	252-256
<i>Djabbarova Shoirra Boltaevna</i> THE TRANSLATION PROBLEM OF NON-EQUIVALENT LEXICON: A LINGUOCULTURAL ANALYSIS	257-260
<i>Haydarova Kamola Davranovna</i> COMPARATIVE-CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE APPLE LEXEM IN DIFFERENT SYSTEMIC LANGUAGES	261-264
<i>Bektemirov Zohid Nodirovich</i> LINGUOPRAGMATIC PROPERTIES OF ADJUNCTIVE ELEMENTS IN MODERN GERMAN	265-269
<i>Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna</i> TERMINOLOGY AS AN OBJECT OF RESEARCH	270-273
<i>Khudoynazarova Oglonoy Allamurodovna</i> SEMANTIC CHARACTERISTICS OF RELIGIOUS STABLE UNITS	274-277
<i>Bazarova Ziyoda Eshbaevna</i> THE STUDY OF THE PROBLEM OF THE IMAGE OF THE AUTHOR OF A LITERARY TEXT IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH	278-282

<i>Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi</i> LEXICOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF AVIATION TERMS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)	283-286
<i>Sultankulova Feruza Bobonazarovna</i> ON THE INTERPRETATIONS OF THE TRADITIONAL STONE IMAGE	287-291
<i>Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev</i> COGNITIVE PROCESSING AND MEMORY TECHNIQUES IN CONSECUTIVE INTERPRETATION	292-296
<i>Amanbaeva Dilsora</i> СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ	297-300
12.00.00 – LAW	
<i>Abdullayeva Sabokhat Asatullo qizi</i> BLOKCHeyN FORENSICS: A MODERN APPROACH TO CYBER CRIME INVESTIGATION IN AN ERA OF DECENTRALIZATION	301-308
<i>Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna</i> SCIENTIFIC THEORETICAL ISSUES OF DETERMINING THE BOUNDARIES OF JURISDICTION IN CYBER SECURITY AND CYBER SPACE	309-315
<i>Rakhmatova Khanzodabegim Utkir kizi</i> THEORETICAL-LEGAL BASIS OF JURISDICTION AND INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF CYBER LAW	316-323
<i>Gulomov Shokhruxh Islomjon ogli</i> PERSONAL INFORMATION AND PRIVACY ISSUES ON THE METAVERSE PLATFORMS..	324-330
<i>Bakhromova Laylo Rayim kizi</i> SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ELECTION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	331-336
13.00.00 – PEDAGOGICAL SCIENCES	
<i>Safarova Zamira Mihlievna</i> FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS OF 10-11TH GRADES BY MEANS OF NATIONAL PRECEDENT TEXTS	337-342
<i>Nurmanov Abdinazar Tashbaevich, Karimov Musulmonkul Bakhriddinovich</i> PRACTICAL ASPECTS OF PREPARING A FUTURE RUSSIAN LANGUAGE TEACHER FOR TECHNOLOGY AND EFFECTIVE COMMUNICATION TECHNIQUES	343-347
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> DEVELOPING FLEXIBILITY AND RESILIENCE IN CHILDREN	348-352
<i>Khayritdinov Otabek Murotjon ogli</i> THE ROLE OF CULTURAL ANTHROPOLOGY AS AN INTEGRATOR IN THE SYSTEM OF HUMANITIES	353-357
<i>Kalmenov Jalgasbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> PEDAGOGICAL METHOD AND PROFESSIONAL SKILLS IN A MUSIC LESSON	358-361
<i>Bekchanova Nilufar Boltaboyevna</i> FACTORS HELPING TO DEVELOP STUDENTS CREATIVE SKILLS IN NATURAL SCIENCE TEACHING	362-367

<i>Ibragimova Dildora</i> DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF TECHNICAL UNIVERSITIES IN THE PROCESS OF LEARNING AND TEACHING ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES	368-371
<i>Kamalova Dilnavoz Ikhtiyorovna</i> THE ROLE OF THE EXCURSION IN TEACHING THE SCIENCES OF PHYSICS AND ASTRONOMY	372-377
<i>Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich</i> USING SIMULATION PROGRAMS IN SOLVING PHYSICS PROBLEMS	378-383
<i>Khalisa Faitovna Khismatova</i> QUIZ ON COLLOIDAL CHEMISTRY: DEVELOPING LOGICAL THINKING OF STUDENTS	384-389
<i>Toshboyeva Barnoxon</i> PSYCHOLOGICAL AND METHODOLOGICAL CONCEPT OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO PRIMARY SCHOOL CHILDREN	390-393
<i>Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna</i> LINGUODIDACTIC SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMPETENCE	394-399
<i>Uralova Nurkhan Makhadovna</i> IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS ON THE BASIS OF PERSONALITY-ORIENTED EDUCATION	400-404
<i>Berdieva Aygul Bekmuratovna</i> PROVIDING PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF MATHEMATICS TEACHERS WITH THE HELP OF ELEMENTS OF NON-EUCLIDEAN GEOMETRIES	405-411
<i>Choriqulov Rustamjon Ibodullo o'g'li</i> MODERN VIEW OF THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MASTERING INDEPENDENT LEARNING SKILLS IN STUDENTS	412-416
<i>Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna</i> INNOVATION PROCESSES IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS	417-423
<i>Burkhiev Olimjon Boboevich</i> SYSTEM OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN A UNIVERSITY	424-429

Received: 05 May 2024
Accepted: 10 May 2024
Published: 25 May 2024

Article / Original Paper

DEMOGRAPHIC PERIL CAUSES DANGER CONDITION - CONDITIONS AND FACTORS

Khojageldiyev Ibodulla Mamaradjab o'g'li

Tashkent Institute of Economics and Pedagogy, History teacher of the Faculty of "Social Sciences"

ibodulla1722@gmail.com

Anatotsiya. Demografik xavf xatarni paydo qiladigan shart – sharoit va omillar quydagilarni tashkil qiladi: iqtisodiy va geografik jihatdan joylashgan o'zni, qulay yoki noqulay joylashganligi, turli xil yuqumli kasalliklar, epidemiyalarning tarqalishi, tug'ulishning pasayishi, aholining qarishi, aholining milliy madaniy an'analarning buzilishi, ishsizlik, kam taminlanganlik, asosiy ishchi kuchining chetga chiqib ketishi, turli millat ma'daniyatining aralashuvi, yer – suv va oziq ovqat yetishmasligi va boshqalar kiradi.

Kalit so'zlar: Demografiya, nikoh, tug'ulish, o'lim, o'rtacha umr ko'rish yoshi, urbanizatsiya, sog'liqni saqlash, BMT, Xalqaro Mehnat Tashkiloti.

DEMOGRAFIK XAVF XATARNI PAYDO QILADIGAN SHART – SHAROIT VA OMILLAR

Xo'jageldiyev Ibodulla Mamaradjab o'g'li

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti, "Ijtimoiy fanlar" fakulteti tarix o'qituvchisi

Anatotsiya. Demografik xavf xatarni paydo qiladigan shart – sharoit va omillar quydagilarni tashkil qiladi: iqtisodiy va geografik jihatdan joylashgan o'zni, qulay yoki noqulay joylashganligi, turli xil yuqumli kasalliklar, epidemiyalarning tarqalishi, tug'ulishning pasayishi, aholining qarishi, aholining milliy madaniy an'analarning buzilishi, ishsizlik, kam taminlanganlik, asosiy ishchi kuchining chetga chiqib ketishi, turli millat ma'daniyatining aralashuvi, yer – suv va oziq ovqat yetishmasligi va boshqalar kiradi.

Kalit so'zlar: Demografiya, nikoh, tug'ulish, o'lim, o'rtacha umr ko'rish yoshi, urbanizatsiya, sog'liqni saqlash, BMT, Xalqaro Mehnat Tashkiloti.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI3Y2024N03>

Kirish. O'zbekistonda yuz bergan demografik jarayonlarni ham tarixiy tajriba asosida umumlashtirish va ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero bu yillar, Vatanimiz tarixida uzoq davom etgan, mustamlakachilikka asoslangan tuzumning yemirilishi, bozor munosabatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi yillari bo'ldi. Shu sabab, O'zbekiston Respublikasi uchun demografik o'tish muammosi birinchi navbatda e'tiborni talab etishi muqarrardir.

Mustaqillikning e'lon qilinishi bilan O'zbekistondagi demografik siyosat tub o'zgarishlarni boshidan kechirdi. Demografik siyosatga tegishli masalalar ijtimoiy siyosat ichida ko'rildi [1. B. 192]. Bunda asosiy e'tibor aholi manfaatlarini, ona va bola salomatligini

mustahkamlash va tug'ilishini tartibga solishga qaratildi. Keng miqyosli islohotlarni, shu jumladan, ijtimoiy sohadagi islohotlarni amalga oshirishning borishida O'zbekistonda, unga quyidagi tendensiyalar xos bo'lgan yangi demografik vaziyat vujudga keldi: respublika aholisining mutlaq va nisbiy o'sishining kamayishi; bolalar va onalar o'limining sezilarli darajada pasayishi; aholining o'rtacha umri uzoqligining oshishi; aholining respublikadan ko'chib ketishi [2. B. 165]. Yuqorida keltirilgan omillar va shart – sharoitlarning barchasi tug'ilish, o'lim, nikoh, migratsiya kabi jarayonlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Inson xavfsizligi dunyoda bo'layotgan noxush voqealar jumladan suv toshqinlari, yer qimirlashlari, tabiiy ofatlar, urishlar kabi tahdidlardan inson hayotini saqlab qolishga qaratiladi. Bundan farqli ravishda demografik xavfsizlik faqat insoning demografik rivojlanish tarkibida bo'ladigan xatarlardan himoyalashi bilan ajralib turadi. Shu boisdan hududlar ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanish dasturini amalga oshirishda, muhim qadriyatlarni, urf odatlarni, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, demografik xavf xatarlarni oldini olish maqsadga muvofiq bo'lgan bo'lardi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ayniqsa demografik muammoning umumbashariy xarakter kasb etgani, uni bartaraf etish yo'llari ilmiy maqolalarda batafsil o'rganilgan. X.X. Abduramanov chop etgan maqolalarda O'zbekistondagi demografik tendensiyalar va ularning mehnat bozoriga ta'siri aniqlangan [3. B. 41-44]. Shuningdek aholining to'xtovsiz ko'payib borishi, aholining keksayish muammosi va uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini, yosh guruhlari o'rtasidagi munosabatlar hamda demografik salohiyatning shakllanish omillari tadqiq etilgan.

O'zbekistonda tug'ilish darajasining kamayishiga yigit va qizlarning nikohga kirish yoshining ko'tarilishi, ajralish, migratsiya jarayonlari ta'sir qilmoqda degan farazni N.U.Arabov, D.A. Nasimov O'zbekiston respublikasida demografik vaziyat shakllanishining xususiyatlarini nomli maqolasida [4. B. 10] ilgari surdi.

V.A. Borisov, V.P. Maksakovskiy [5. B. 96] demografik o'tish davrining zamonaviy bosqichini to'rtta fazaga yoki bosqichga ajratishadi. Ularning fikricha, demografik o'tish davrining birinchi va ikkinchi fazalari aholining o'sib ketishi bilan bog'liq iqtisodiy-demografik muammolarni yuzaga keltiradi. Uchinchi va to'rtinchi fazalarda buning butunlay aksi, ya'ni aholi soni qisqarishi, depopulyatsiya kabi demografik xavf-xatarlarga olib keladi deya ta'kidlagan.

Muhokama. Respublika mustaqillikka erishganidan so'ng amaliy jihatdan avvalgidan farq qiluvchi, aholini ijtimoiy muhofaza qilish qonunchiligi, me'yoriy-huquqiy bazasi tubdan qayta tashkil qilindi. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi va boshqa bir qator vazirliklar demografik jarayonlarni boshqarishda maxsus vakolatli davlat organlari vazifasini bajardi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida aholi keskin o'sishining sustlashishi, go'daklar o'limining kamayishi va o'rtacha umr davomiyligining o'sishi kabi asosiy demografik ko'rsatkichlarga erishildi [6].

Mustaqillikka erishganimizdan so'ng, qimmatli resurs hisoblangan inson omiliga, sog'lom ona va sog'lom bola tamoyiliga asoslangan demografik masalalarning hududiy jihatlariga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Hukumatimiz tomonidan onalik va bolalikni muhofaza qilish, oila institutini mustahkamlash, aholi turmush sharoitini oshirish bo'yicha qator qaror va farmonlar qabul qilindi. Bu borada qilingan ishlar onalar o'limini 3,2 barobar, bolalar o'limini 3,4 barobar kamayishiga, aholining o'rtacha umr ko'rish darajasi 66 yoshdan

73,5 yoshga uzaytirdi. Aholining bandlik darajasi ortdi, ayniqsa davlat ishlarida ayollarning ulishi bir necha barobar ko'paydi.

Aholi ko'payishi va joylashishidagi muammolar, bu ma'lum vaqt doirasida vujudga kelib, keyinchalik joyiga tushib ketadi. Agar ijtimoiy – iqtisodiy muammolar tufayli, tug'ilish soni cheklanib, tug'ilishning kamayishiga erishilgan bo'lsa, bu keyinchalik jamiyatga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Ayniqsa, harbiy sohada, fan texnika, ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligida sohalarida aholi yetishmasligi kabi muammolarni keltirib chiqaraadi. 1960 va 1961 yillarda tug'ilishning eng yuqori darajasi kuzatilib, 1994 yilga qadar yuqori tug'ilish saqlanib qoldi [7. B. 37]. Ayollarning yosh turmushga chiqishi tug'ilishning yuqori darajasini (1960–1990-yillardagi tug'ilishning o'rtacha koeffitsienti – 34/1000) [8] belgilab berdi. Ushbu sabablarga ko'ra, respublikada tug'ilish darajasi 1991 yildagi 33,7 promilledan 2016 yilda 22,8 promillega kamayib, har bir ayolga o'rtacha 2,9 ta go'dak to'g'ri kelmoqda. 1991 yilda esa mazkur ko'rsatkich 4,2 ga teng bo'lgan. Demak, O'zbekiston tug'ilish darajasi o'rtacha bo'lgan mamlakatga aylanmoqda. Har bir oilada qancha bola kam bo'lsa, unga ajratilgan pul shuncha ko'p bo'ladi, bu esa o'z navbatida shu bolaning sog'lom, har taraflama yetuk inson bo'lib yetishiga imkon yaratadi va aksincha oilada qancha farzand ko'p bo'lsa unga ajratilgan mablag' shuncha kamayadi, to'yib ovqat yemaslik me'yoriy rivojlanishning sekinlashuviga olib keladi. Oqibatda, inson mehnat qilishda yuqori ishlab chiqarishga erisha olmaydi.

Iqtisodiy o'tish davrini boshdan kechirayotgan davlatlarda yuzaga kelayotgan ishsizlik, kam ta'minlanganlik, sog'liqni saqlash, ta'lim sohasida joriy qilinayotgan pulli xizmatlar insonlarni ongli ravishda farzandlar sonini kamaytirishga sabab bo'lyapdi. Kam ta'minlangan oilalarda ko'p farzandlikning o'zi emas balki ba'zi oilalarda nogiron, nafaqaxo'r, ishsizlar ham kirishini inobatga olsak, ijtimoiy iqtisodiy va demografik rivojlanishdagi aloqadorlik yanada yaqqol gavdalanadi. V.A. Koplov aholining yashash darajasi yaxshilangan sari o'rtacha umr ko'rish davri uzayadi va bu, o'z navbatida, aholining qarishiga, tug'ilishning pasayishiga olib keladi [9. B. 34] deb hisoblaydi. Bu esa demografik jarayonlarga jamiyat taraqqiyoti, urbanizatsiya, sog'liqni saqlash sohasining rivojlanishi, tibbiyotdagi yangiliklar ham ta'sir etayotganligini ko'rsatadi.

Aholi ko'payishi bir tomondan jamiyat taraqqiyoti va undagi ijtimoiy – iqtisodiy omillarga va siyosatiga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan mamlakat taraqqiyotiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Aholi soni oshib borishi oziq ovqatning yetishmasligi, narx – navoning oshib borishiga olib keladi. Qishloq xo'jaligida esa yer tanqisligiga olib keladi. 1781 yilda fransuz yozuvchisi Abbot Giyom Reynal o'zining Amerka revolutsiyasiga bag'ishlagan asarida Amerika Qo'shma Shtatlardagi bugungi ahvoldan kelib chiqib qachondir, bu joy 10 million kishini boqa olsa katta gap deb yozgan edi. Ushbu vaqtda AQSh aholisi 3 million kishidan iborat edi. AQSh aholisi bugungi kunda 337 million kishidan ortiq bo'lsa ham davlatning ijtimoiy – iqtisodiy jihatdan taraqqiy etishiga xalaqit berayotgani yo'q.

Mavzuga oid xorijda olib borilgan tadqiqotlar, chop etilgan adabiyotlar, maqolalar va xalqaro tashkilotlar nashrlari tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, Sovet ittifoqi o'rnida tashkil topgan mustaqil davlatlarda ham demografik jarayonlar bevosita o'rganib kelinmoqda. Xususan, Belorussiya, Rossiya Federatsiyasi, Gruziya, Ozarbayjon va Qozog'istonda [10. B. 45 – 55] nashr etilgan asarlar va ilmiy maqolalarda mazkur davlatlar hududlarida XX asrning 90-yillarida yuzaga kelgan ijtimoiy- iqtisodiy muammolar va demografik jarayonlar qisman tadqiq etilgan.

Natijalar. Mazkur davrning ijtimoiy-demografik muammolarini tadqiq etishimizda xalqaro tashkilotlar BMT va uning ixtisoslashgan muassasalari, Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT), Xalqaro migratsiya tashkiloti, Yevropa Ittifoqi, Jahon bankining turli nashrlari muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon aholisi dinamikasi, tug'ilish, o'lim, migratsiya kabi demografik jarayonlar bilan ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari xalqaro hamjamiyatning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "aholishunoslik sohasidagi maqsad va strategiyalar, madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning asosiy tarkibiy qismi sanalib, uning bosh vazifasi barcha insonlarning hayot sifatini oshirishdan iborat" [11]. Demografik rivojlanishga oid tadqiqotlar natijasida qator ilmiy natijalar olingan: oilalarda tug'ilish darajasining kamayishi, aholini qarishi kabi demografik muammoni yuzaga keltirishni isbotlagan (Avstraliya Milliy Universiteti) aholi takror barpo bo'lishining mintaqaviy xususiyatlari, demografik vaziyatlarini yaxshilash bo'yicha harakatlar dasturi ishlab chiqilgan (Moskva davlat universiteti) birinchi nikohga kirish yoshining aholi bandligi bilan bog'liqlik tomonlari aniqlangan (Institut National d'etudes demographiques, University of Nebraska – Lincoln); XXI asrning demografik muammosi bo'lgan aholi qarishining iqtisodiy jihatdan asoslangan (The Viennese institut of a demographe). Bu kabi demografiya sohasida qilingan izlanishlar anchaginani tashkil qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda yuqori darajada turmush tarziga ega bo'lish bir vaqtda, tug'ilish darajasining qisqarishiga va o'z navbatida, aholi o'sish sur'ati ham pasaya boshlaydi. Davlat tomonidan sog'lom avlodni tarbiyalashga bo'lgan e'tiborning ortishi barobarida so'nggi yillarda aholi o'sishi sifat jihatidan ijobiy tomonga o'zgarish boshladi: onalar va bolalar o'limining pasayishiga va aholi yosh tarkibining maqbullashuviga erishildi. Tug'ilish, tabiiy o'sishning yuqori, o'limning past koeffitsiyentlari saqlanib, demografik rivojlanishda yangi sifat o'zgarishlari yuz berdi. Tug'ilish ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlar, iqtisodiy islohotlarning amalga oshirilishi, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida mintaqaning tabiiy shart-sharoit va resurslari, ishlab chiqarishning hududiy tashkil etilishi, mulkchilikning davlat tasarrufidan chiqarilishi, xususiylashtirish jarayonining boshlanishi va uning erkin raqobatga asoslanishi, aholi turmush sharoitida ijtimoiy-moddiy negizlarning buzilishi, kam ta'minlanganlik, ishsizlik muammosining keskinlashuvi kabi holatlar aholi ijtimoiy turmush tarzida bevosita aks etib boshladi. O'zbekistonda aholi sonining yuqori sur'atlar bilan o'sishi tufayli demografik siyosat oilani rejalashtirish va o'lim darajasini kamaytirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shunga asoslanib aytish mumkinki, davlatning demografik siyosati – turmush darajasini oshirish va kambag'allikni kamaytirish vositalaridan biri hisoblanadi. Ayni paytda O'zbekiston Respublikasi hukumati endilikda oilani rejalashtirish siyosatiga mamlakatda kambag'allik darajasini kamaytirish, aholi salomatligi va farovonligini oshirishning muhim omili sifatida qarashi maqsadga muvofiq.

Xulosa. O'rganilayotgan mavzuga oid mahalliy va xorijlik mualliflar tomonidan ham tadqiqot ishlari olib borilgan bo'lib, Markaziy Osiyo respublikalari, ayniqsa, mustaqillik yillarida O'zbekistonda yuzaga kelgan ijtimoiy-demografik muammolarni o'rganishga bo'lgan qiziqish ko'lamini ortib bormoqda. Shuningdek, ko'rsatib o'tilgan ilmiy tadqiqotlar va to'plangan tajribalar O'zbekistonning mustaqillik sharoitida ijtimoiy-demografik holatini o'rganish bo'yicha muhim ishlar bajarilganidan dalolat beradi. O'zbekistonda aholi sonining yuqori sur'atlar bilan o'sishi tufayli demografik siyosat oilani rejalashtirish va o'lim darajasini kamaytirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shunga asoslanib aytish mumkinki, davlatning

demografik siyosati – turmush darajasini oshirish va kambag'allikni kamaytirish vositalaridan biri hisoblanadi. Ayni paytda O'zbekiston Respublikasi hukumati endilikda oilani rejalashtirish siyosatiga mamlakatda kambag'allik darajasini kamaytirish, aholi salomatligi va farovonligini oshirishning muhim omili sifatida qarashi maqsadga muvofiq bo'lgan bo'lardi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Tojjeva Z.N. -O'zbekiston Respublikasida demografik jarayonlar va ularning hududiy xususiyatlari||. Geog. fan. dokt. diss –Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2017. -192-bet
2. Рахимов М. А., Рахматуллаев Ш. М., Турсунова Р. Ю., Назаров Р. Р. Очерки новейшей истории Узбекистана. 2-е изд. – Т.: Адабиёт усчқунлари, 2016. – 165 с.
3. Abduramanov X.X. O'zbekistonda aholining demografik rivojlanishi: hozirgi holati va istiqbollari. Iqtisodiy va innovatsion texnologiyalar|| ilmiy elektron jurnali. № 2, noyabr, 2011 yil. -B.41-44
4. Арабов Н.У., Насимов Д.А. Ўзбекистон республикасида демографик вазият шаклланишининг хусусиятлари “Иқтисодий ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 2, март-апрел, 2018 йил. – 10 бет.
5. Максаковский В.П. Географическая картина мира. В 2кн. Кн.1: Общая характеристика мира. - 2-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2004. – 96 с.
6. Толипин А. Демографическая ситуация в странах СНГ. <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/063/tema02.p>
7. Региональные аспекты международной трудовой миграции в современной России. Оценка факторов и эффектов/ Рос. акад. наук, Урал отд-е, Ин-т экономики; авт. колл.: Е. Б. Бедрина, М.Н. Вандышев, Т.В. Куприна, М.Л. Лифшиц, А.С. Мелникова, Н.П. Неклюдова, Д.А. Паншина, Н.Л. Смирнова, Н.Л. Струин, Е.А. Трушкова, Е.Х. Тухтарова, К.В. Чернова – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2017. –С.37.
8. Alikhan Aman. Population migration in Uzbekistan (1989-1998). UNHCR. – Tashkent, 2000. P. 70.
9. Копылов В.А. География населения. – М.: 1999. С.34.
10. Мустафаева Н. Социально-демографические процессы в Казахстане: 1990-2000 гг. // Саясат. – Алматы, 2001. – № 10/11. – С.45-55
11. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik bo'yicha jamg'armasi (UNFPA).-Т., 2016. www.unfpa.uz.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).